

Dos nous mil·liaris de Traiguera (el Baix Maestrat) i la Vall d'Alba (la Plana Alta)

Ferran Arasa i Gil*

Resum

Presentem ací dos nous mil·liaris dels municipis de Traiguera i la Vall d'Alba. El primer ja era conegut encara que ha estat identificat recentment, mentre que el segon és inèdit. Tots dos estan incomplets i no conserven la inscripció.

Résumé

Nous présentons ici deux nouveaux milliaires des communes de Traiguera et la Vall d'Alba. Le premier était déjà connu mais il a été identifié récemment, pendant que l'autre est inédit. Tous les deux son incomplets et non conservent l'inscription.

Donem a conèixer ací dos nous mil·liaris que poden afegir-se a la ja llarga relació d'aquests monuments que es concentren en el terç septentrional del territori valencià. Amb aquests són 22 els mil·liaris valencians, 18 dels quals han estat trobats al nord de Saguntum.

TRAIGUERA

Conegut amb el nom de la Creueta per haver servit de suport a una creu, està situat a l'encreuament de la carretera que va de Traiguera a Sant Rafael del Riu amb el camí d'Ulldecona, a 1,90 quilòmetres de la població en línia recta cap al nord-est. És de pedra calcària grisa i es conserva, tal vegada *in situ*, clavat a terra. Està situat sobre una depressió, que potser correspon al traçat de la via romana, i actualment es troba envoltat de romegueres. Es tracta de la base i la part inferior de la columna, amb una alçària de 105 centímetres i un diàmetre màxim de 54 centímetres (Làm. 1, 1-2). En

la part superior conserva una perforació, on possiblement devia anar clavada la creu que li dona nom. La part corresponent al fust està allisada en dues cares oposades on figuren sengles inscripcions modernes. La que mira al camí d'Ulldecona presenta una senzilla cartela i un text distribuït en set línies que fa referència a l'encreuament de camins: de ferradura a la Galera i de carro a Ulldecona.

Possiblement hi ha una primera referència d'aquest mil·liari en l'obra del canonge Prades (1596, 378): "*Porque todo este espacio (de Traiguera a Tortosa) hasta un quarto de legua hay destas columnas derechas y derribadas; y del dicho lugar donde se parte del camino de Ulldecona hasta mas alla de las cuevas no se parece ninguna ni derribada ni derecha.*" Encara que el text pot resultar confús en part, la distància esmentada, un quart de llegua, correspon a 1,50 quilòmetres. Posteriorment, Escolano (1611, 628) l'esmenta amb claredat: "*...muchas columnas que desde tiempo de Romanos han quedado, y quedan aun (...). Tam-*

* Departament de Prehistòria i Arqueologia. Universitat de València. Av. Blasco Ibàñez, 28. 46010 València.

bien en Trayguera, al extremo de nuestro Reyno, en una encruzijada, donde se parte el camino de Ulldecona y Tortosa, queda otra en pie, que los Christianos le han hechado una cruz encima." Aquesta cita d'Escolano ha estat recordada darrerament per Esteve (1994, 6) en plantejar la identificació d'aquest mil·liari. Amb posterioritat, Rosas (1995, 242) l'ha inclòs en un estudi sobre l'arqueologia romana de la zona.

Aquest mil·liari s'afegeix al ja conegut d'aquesta població, que fou trobat l'any 1919 a la partida del Collet Roig, en el camí que va a Tortosa pels Hostalets, a uns 4 quilòmetres de Traiguera i a 7 del riu de la Sénia (Senent, 1923, 723-724), atribuït inicialment a Trajà i darrerament a Caracal·la (Lostal, 1992, 97-98, número 94). La distància que separava els dos mil·liaris, al voltant d'uns 2 quilòmetres, i la que separa aquest de la població, no es correspon amb els múltiples d'una milla, per la qual cosa possiblement no deuen correspondre a la mateixa sèrie.

Juntament amb l'altre de Traiguera i el de La Jana, aquests tres mil·liaris són de calcària grisa i deuen pertànyer a una *officina* situada no lluny de la posta d'*Intibili* que, amb força probabilitats, pot reduir-se a la primera d'aquestes poblacions (Rosas, 1995, 245)

LA VALL D'ALBA

Es conserva al pou del Mas de l'Arc, situat a la vora sud del camí de Cabanes a la Vall d'Alba, reaprofitat com a pica (Làm. 1, 3). És de gres roig i la part conservada correspon a la base i l'arrancament de la columna, tallada longitudinalment per la meitat i buidada. L'alçària conservada és de 118 centímetres, dels quals 95 corresponen a la base i 23 al fust. L'amplària de la base és de 61 centímetres i el diàmetre del fust de 60 centímetres. Aquest, a penes visible per trobar-se en la part inferior, conserva les empremtes dels cops de la dolabra. Per tractar-se només de la part inferior del fust, no es conserva la inscripció.

Aquest mil·liari està situat a 150 metres de la Via Augusta en línia recta i a 180 metres de l'Arc de Cabanes (Arasa, Abad, 1989). Deu procedir de les proximitats de la vil·la que hi havia a la vora de l'arc i possiblement degué ser escapçat -com altres dels conservats- i després reutilitzat. Cal destacar

l'extraordinària alçada de la seua base, molt superior al que és normal entre els mil·liaris coneguts. Tant l'amplària de la base com el diàmetre de la columna s'ajusten a les dimensions documentades, al voltant dels 60 centímetres.

La seua localització segueix a la del mil·liari de Vilanova d'Alcolea, trobat al jaciment de l'Hostalot (Arasa, 1990-91). En conjunt, entre els 18 mil·liaris trobats al nord de Saguntum, 14 han estat trobats entre les Coves de Vinromà i Borriol, en un tram de la via de 30 kilòmetres. D'aquests, són ja 13 -del catorzé se'n desconeix el material- els que han estat llaurats en gres rogenc com l'existent a la partida de la Marmudella (la Pobla Tornesa), on es coneix l'existència d'una oficina (Esteve, 1986, 262-263; Arasa, 1992, 261-262).

BIBLIOGRAFIA

- ARASA, F. (1990-91): *Un nou mil·liari de la Via Augusta trobat a la Vilanova d'Alcolea (el Baix Maestrat)*. Cuadernos de Prehistoria y Arqueología Castellonenses, 15, pp. 447-456. Castelló.
- ARASA, F. (1992): *Els mil·liaris del País Valencià*. Fonaments, 8, pp. 232-269. Barcelona.
- ARASA, F., ABAD, L. (1989): *L'Arc romà de Cabanes*. Castelló.
- ESCOLANO, G. (1611): *Décadas de la Insigne y Coronada ciudad y Reino de Valencia*, II. València.
- ESTEVE, F. (1986): *L'amollonament de la Via Augusta al Pla de l'Arc*. Estudis Castellonencs, 3, pp. 243-274. Castelló.
- ESTEVE, F. (1994): *Els mil·liaris de Traiguera*. Museu del Montsià. Informatiu, 26, pp. 5-6. Amposta.
- LOSTAL, J. (1992): *Los miliarios de la provincia Tarraconense*. Zaragoza.
- PRADES, J. (1596): *Historia de la adoración de las Santas Imágenes, y de la Imagen de la Fuente de la Salud*. València.
- ROSAS, M. (1995): *El jaciment de les Carrasques (La Jana, Castelló) i la localització de la mansió d'Intibili*. Saguntum, 29, pp. 241-245. València.
- SENENT, J. J. (1923): *Del riu Cènia al Millars.- La Via Romana*. Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans, VI, pp. 723-724. Barcelona.

LÀMINA I

1.- Mil·liari de la Creueta (Traiguera) en l'actualitat.

2.- El mateix, en una fotografia de principi de segle cedida per F. Olucha.

3.- Mil·liari del pou del Mas de l'Arc (la Vall d'Alba).